

Dylematy wolności w gospodarce przestrzennej

dr hab. Aleksander Noworól, prof. UJ i UEk w Krakowie
Instytut Spraw Publicznych, Uniwersytet Jagielloński

VII Konferencja Krakowska. Przyszłość wolności

Wolność jako nieoczywista choć podstawowa kategoria antropologiczno-ontologiczna

- za wolność uznaje się albo "**wolność od**", tzn. idealną sytuację braku przymusu, podejmowania decyzji i działania w sposób niezdeterminowany, w zgodzie z własnymi popędami i wolą (Hobbes) albo „**wolność do**” tj. możliwość realizacji **wybranych zamierzeń** (Hegel)
- twierdzi się, że człowiek zdobywa wolność poprzez zapewnienie sobie **odpowiednich warunków bytu**, np. materialnych możliwości spełniania własnych pragnień i stanu prawnego, który wolność gwarantuje (ogólnie: myśl **Zachodu**), lub że jest w stanie osiągnąć ją bez względu na sytuację w jakiej "obiektywnie" tkwi, w drodze **doskonalenia się wewnętrznego** (ogólnie: myśl **Wschodu**).

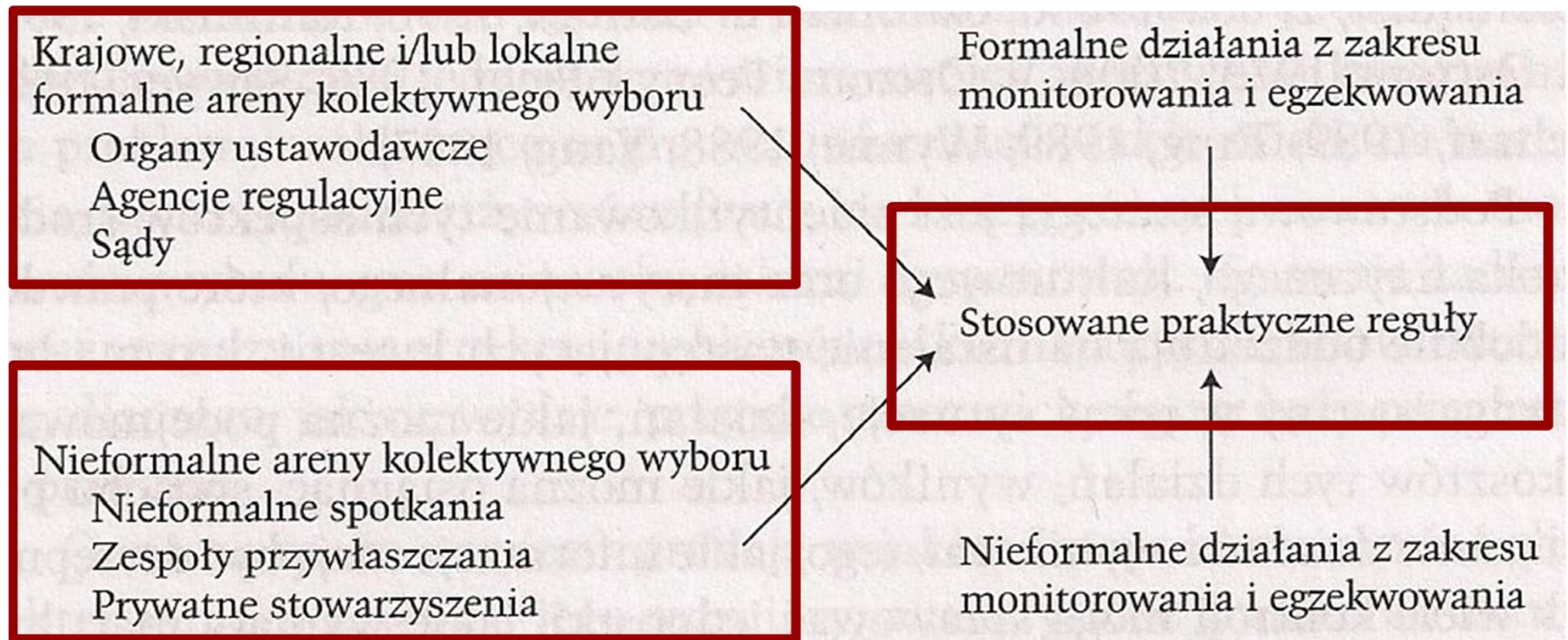
Wolność a bezpieczeństwo (Bauman)

3

Bezpieczeństwo pozbawione wolności staje się **niewolą**

Wolność bez bezpieczeństwa przekształca się w **anarchię**

Rola państwa i administracji publicznej w „gospodarowaniu”
wolnością – **istnienie aren kolektywnego wyboru** (Ostrom)

Konteksty

Wiek niepewności

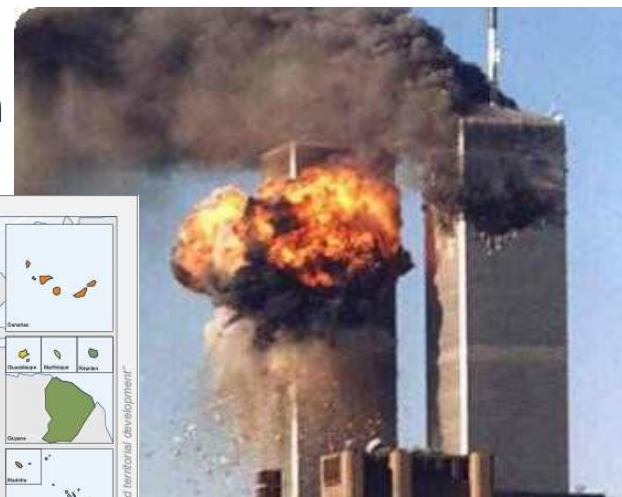

Zmiany klimatyczne

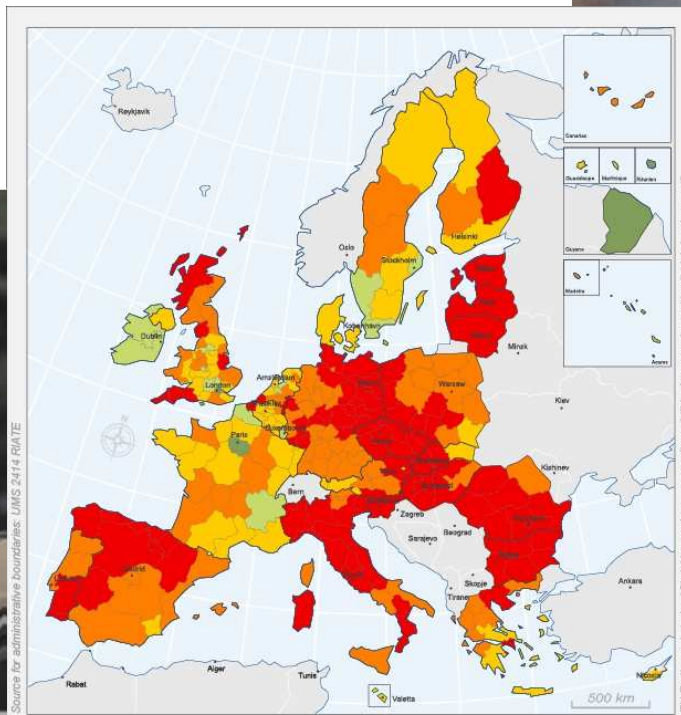
Przesunięcie dynamiki rozwoju gosp. z „Zachodu” na „Wschód” (wzrost znaczenia Chin i Indii)

Wojna z terroryzmem

Wybujałe ambicje polityczne Rosji – tęsknota za ZSR

Niekorzystne procesy demograficzne

Globalizacja życia społeczno-gospodarczego

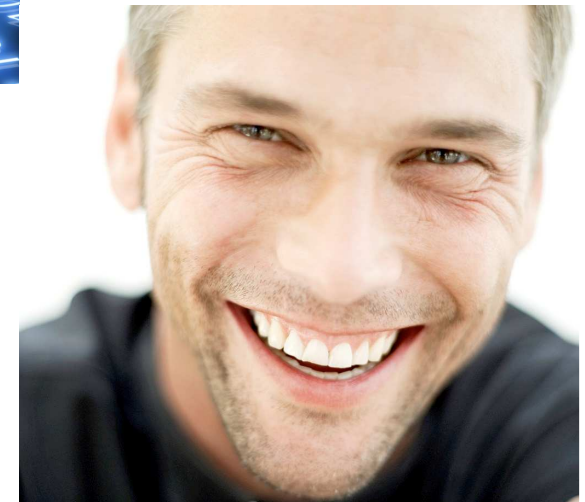
W „globalnej wiosce”, obok państw i koncernów, rośnie znaczenie kreatywnych jednostek, określanych jako **klasa kreatywna** - ogniskowanie działalności w dużych i wielkich **miastach**

Rozwój **ICT** - nowe możliwości w sferze przepływów informacji

Wzrost roli **jednostek**, które mają coraz większe możliwości działania: tak konkurowania, jak i współpracy

Tzw. post-fordowski paradygmat produkcji – zmiana płaszczyzny współpracy z pionowej w

Trzy rewolucje przemysłowe (Rifkin)

Teza – istnieje ścisła relacja pomiędzy rodzajem energii a środkami komunikacji

1. rewolucja przemysłowa – XIX w.

tania energia
parowa

słowo drukowane,
szkoły publiczne

2. rewolucja przemysłowa – XX w.

energia oparta na
ropie naftowej

telefon, radio,
TV

3. rewolucja przemysłowa – XXI w.

„zielona” energetyka
(opartą głównie na
surowcach odnawialnych)

Internet
drukarki 3-D

„Trzecia era industrializacji” (Rifkin)

- Zmieniające się sposoby dystrybucji energii w XXI. r. i tworzą się nowe reguły współpracy gospodarczej i międzysektorowej w skali regionalnej i międzynarodowej
- Rośnie znaczenie bilateralnych porozumień pomiędzy podmiotami różnych sektorów (publicznego, gospodarczego i społecznego) i jednostkami (osobami)
- **Porozumienia te – hybrydowe partnerstwa - tworzone są ponad granicami regionów i państw w oparciu o wielopodmiotowe i transgraniczne związki społeczno-gospodarcze, oparte bardziej na **zaufaniu** niż zdolnościach regulacyjnych tradycyjnych państw**

Trwałość matryc instytucjonalnych a rzeczywistość wieku niepewności

Instytucje - utrwalone reguły postępowania, posiadające trwałość i powodujące, że ludzie zmieniają się wolno, odczuwając napięcie pomiędzy utrwalonymi wzorcami i wartościami, a tym, co oferuje dynamika przemian technologicznych i gospodarczych

■ Przykłady:

- Nowoczesna broń w rękach terrorystów o średniowiecznej, integrystycznej mentalności
- Mocarstwowa mentalność społeczeństw „panów świata” z XIX. i XX. w.
- Brutalna reakcja skrajnej prawicy na zmiany społeczno-gospodarcze (masakra na wyspie Utoya w Norwegii)
- Odżywiający w całej Europie nacjonalizm, jako „mentalny powrót” ku rzeczywistości zrozumiałej, charakteryzującej się czytelnymi wartościami i symbolami
- Istniejące systemy kulturowe

System kulturowy jako bariera rozwoju społeczno- gospodarczego w Polsce (J. Kleer)

10

- System kulturowy – pięciokąt: język, tradycja, religia, historia oraz stosunek do państwa
- **System kulturowy Polski tworzą:**
 - pozostałości cywilizacji agrarnej
 - pozostałości anarchii szlacheckiej
 - konserwatywny nurt w Kościele katolickim
 - roszczeniowo-egalitarna spuścizna socjalizmu
 - niski kapitał społeczny: dominacja indywidualnych korzyści oraz braku wspólnego działania na rzecz dobra wspólnego i brak zaufania do instytucji państwa
 - niedoskonałości systemu edukacji i badań naukowych

Percepcja

Wolność jako doświadczenie przestrzeni

11

Prawa
własności

Przepływy

Interwencja
w przestrzeni

Systemowe kategorie postrzegania przestrzeni

12

		Brak / Ograniczenie wolności	Wolność
Zróznicowanie / jednolitość		Jednorodność	Różnorodność
		Jedność	Złożoność
		Ład	Nieład
Otwartość / zamkniętość	Przestrzeni	Łączenie	Oddzielanie
		Stąłość	Zmienność
		Wewnątrz	Zewnątrz
	Skojarzeń	Sacrum	Profanum
		Prywatny	Publiczny
		Zależność	Żywiołowość

Wolność w przestrzeni Pokonywanie oporu przestrzeni

13

- Im jakieś miejsce **jest dalej położone**, tym więcej czasu bądź energii potrzeba, aby do niego dotrzeć
- Z ekonomicznego punktu widzenia oznacza to, że **intensywność wykorzystania przestrzeni jest zależna od jej dostępności komunikacyjnej**, ale znaczenia nabiera dziś zjawisko **despacjalizacji**, jako elementu społeczeństwa informacyjnego
- Doświadczenie historyczne: **pierwotnie ustalony przebieg szlaku komunikacyjnego** wpływa na dalszy rozwój społeczny i gospodarczy położonych wzdłuż niego obszarów
- Przepływy w przestrzeni: **przenoszenie, przewodzenie i promieniowanie**

Przepływy w przestrzeni

14

- **przenoszenie** (konwekcja) - przepływy konwekcyjne polegają na fizycznym przemieszczaniu ludzi lub dóbr

- **przewodzenie** (kondukcja) - przepływy, które nie wymagają fizycznego przemieszczania ludzi i towarów, a nierównowaga w wymianie międzyregionalnej jest wyrównana np. kredytami

- **promieniowanie** – przepływy informacji / przepływy te istotnie różnią się od poprzednich, ponieważ nie muszą być wyrównywane **pojawienie się informacji w wyniku jej przepływu nie oznacza jej ubytku w regionie źródłowym**
- **Dotyczy też zaufania (Putnam)**

Prawa własności

[Stankiewicz]

15

- **Własność** jest to **instytucja społeczna** i tym samym **wzorzec zachowań** odziedziczony z przeszłości, odnoszący się do **relacji** jednostki i zbiorowości wobec rzeczy i dóbr w sytuacjach zawierających zamiar ich wykorzystania
- **System praw własności** jest to **zbiór relacji między instytucjami** regulującymi stosunki międzyludzkie w związku z koniecznością wykorzystywania **ograniczonych zasobów**
- **Prawa własności** można uporządkować w trzech poziomach:
 - **Władanie** – pełna własność posiadanych aktywów, włącznie z ich niszczeniem
 - **Zarządzanie** – delegowanie uprawnień przez wyższego właściciela
 - **Użytkowanie** – działania w ramach porządku narzuconego przez gospodarza, jak to jest np. w kontrakcie dzierżawy

Publiczny charakter przestrzeni

16

- Pojęcie **wolnego dostępu** jest przeciwstawne do pojęcia **wyłącznieści**
- **Swoboda korzystania z własności przestrzeni, nie oznaczająca korzystania z niej w sposób dowolny i nieograniczony, a tylko w takim stopniu w jakim pozwalają na to prawo własności oraz normy i reguły życia społecznego**
- Przestrzeń powinna być tak użytkowana czy zagospodarowana by nie dochodziło do konfliktów pomiędzy jej różnymi użytkownikami.

Przestrzeń jako przedmiot GP to **konkretny obszar, tj. wycinek terenu** o wyraźnie zarysowanych granicach, posiadający następujące właściwości: **publiczny charakter, ograniczoność, wartość**

Ogólna klasyfikacja dóbr

17

Redukowalność (Konkurencyjność w konsumpcji)

Niska

Wysoka

Możliwość
ograni-
czenia

Trudna

Dobra publiczne
(Public Goods)
np. obrona narodowa,
ogólnodostępna
telewizja, biblioteki

Zasoby wspólne
(Common Pool Resources)
np. jeziora, lasy, rzeki,
ławice rybne, drewno,
węgiel

dostępu
do dobra

Łatwa

Dobra płatne / klubowe
(Toll / Club Goods)
np. kina, prywatne
parki, telewizja
satelitarna

Dobra prywatne
(Private Goods)
np. żywność, ubranie,
samochody, osobista
elektronika

Zakres wolności gospodarczej, jako kontinuum

18

- od całkowitego **leseferyzmu** (państwo - nocny stróż, strzegący wolności gospodarowania i prywatnej własności)
- przez **libertarianizm** (nacisk na indywidualną i polityczną wolność oraz dobrowolność zrzeszania się, dopuszczający pewną władzę państwa)
- przez **liberalizm** (wolność jest nadrzędną wartością, ma charakter indywidualistyczny, obok innych wartości, jak: demokracja, wolności i prawa obywatelskie, własność prywatna i wolny rynek)
- przez umiarkowany **ordoliberalizm** (przystosowanie liberalizmu, łączące poszanowanie dla własności prywatnej i reguł gospodarki rynkowej z katolicką nauką społeczną i konserwatyzmem obyczajowym; aspekty etyczne)
- do **gospodarki planowej**, w której nie ma żadnej wolności gospodarczej (gospodarka centralnie planowana, nakazowo-rozdzielcza)

Desygnaty wolności w przestrzeni

wolność w gospodarowaniu przestrzenią

- Kompetencje gmin w zagospodarowaniu przestrzennym
- Podmiotowość wspólnoty terytorialnej:
 - pomiędzy racjonalnym zagospodarowaniem
 - a spolegliwością organów JST wobec wyborców
- Fakty:
 - w MPZP – mamy w Polsce ponad 70 mln mieszkańców a w SUIKZP – ponad 300 mln
 - brak przepisów urbanistycznych
 - nadmierne stosowanie tzw. zasady sąsiedztwa

wolność w gospodarowaniu w przestrzeni

- Władztwo w zakresie gospodarowania nieruchomością, do której posiada się prawo własności / władania
- Wolność tworzenia:
 - pomiędzy jakością życia i pracy
 - a zachłannością dewelopera
- Fakty:
 - urbanistyka podporządkowana rentowności przedsięwzięć
 - brak ciągłości układów komunikacyjnych
 - nieoptymalne powiązania terenów (wydłużające dojazdy i dojścia)
 - nieoptymalne lokalizowanie usług publicznych i terenów zielonych
 - minimalne odległości między zabudową (niedocenianie nasłonecznienia budynków)

Desygnaty wolności w przestrzeni

wolność w
gospodarowaniu
przestrzenią

wolność w
gospodarowaniu w
przestrzeni

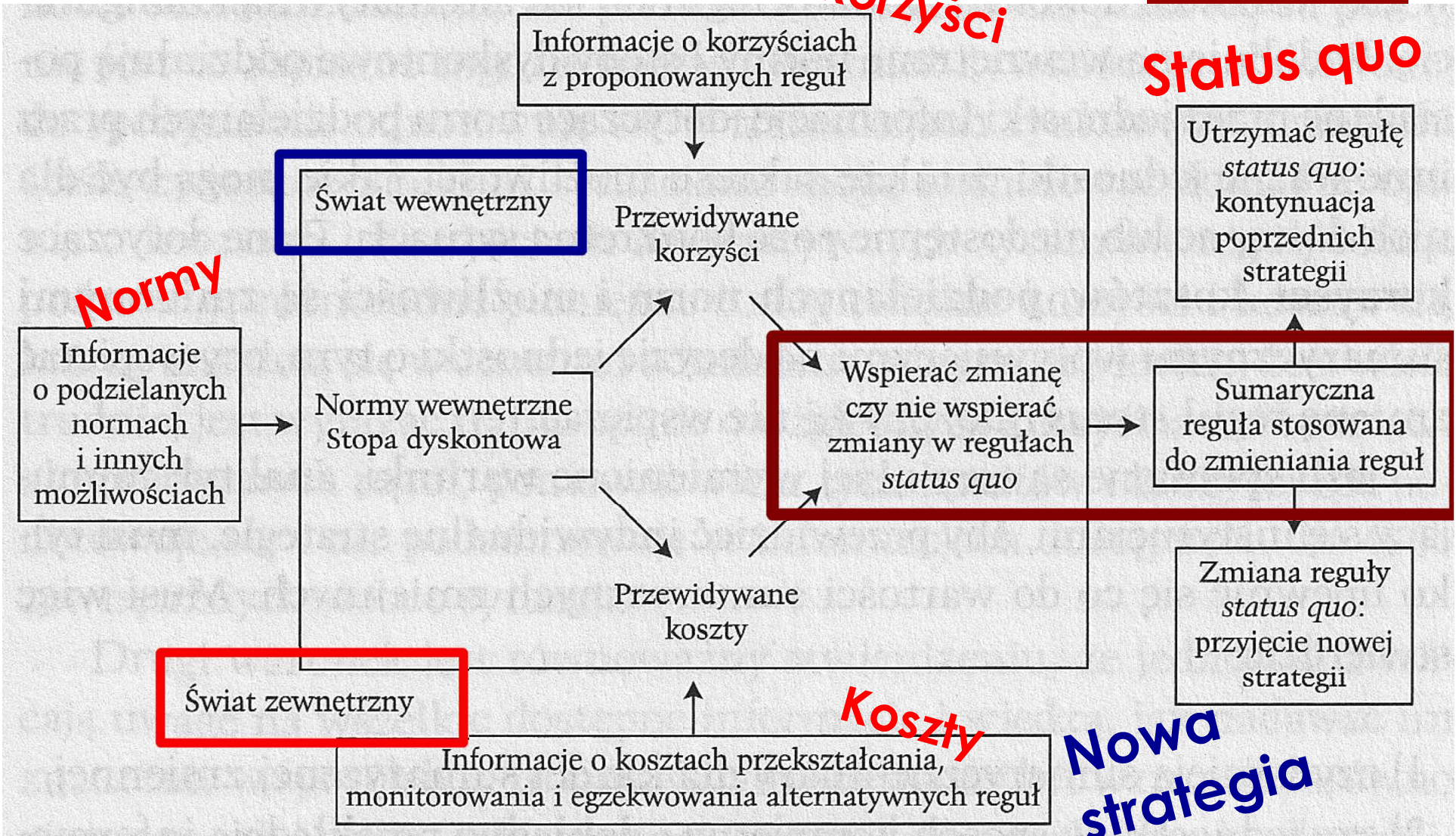

SPOTKANIA TYCH KTÓRZY GOSPODARUJĄ PRZESTRZENIĄ I TYCH KTÓRZY GOSPODARUJĄ W PRZESTRZENI:

- BOOM BUDŻETÓW PARTYCYPACYJNYCH / OBYWATELSKICH, JAKO EKSPLOZJA WOLNOŚCI
- ROZWÓJ KIEROWANY PRZEZ LOKALNĄ SPOŁECZNOŚĆ
- ZINTEGROWANE INWESTYCJE TERYTORIALNE

Zmienne oddziałujące na wybór instytucjonalny dokonywany przez partnerów (Ostrom)

Interwencja w przestrzeni

22

- Wolność interwencji w przestrzeni oznacza pozycję w kontinuum pomiędzy:
 - Degradacją środowiska przestrzennego
 - Antropogenicznym ładem w przestrzeni
 - Zachowaniem środowiska naturalnego

Człowiek stoi wobec wyboru pomiędzy nieingerencją w świat przyrody, a poszerzeniem swojego „miejsca na Ziemi”

Ta dychotomia – wobec znaczących zmian środowiskowych, które mają miejsce od początku epoki industrialnej – nabrała współcześnie wymiaru niemal tragicznego.

Wnioski a pytania merytoryczne

23

Tezy – pytania konferencji

- Czy istnieje potrzeba korekty modelu ustroju społeczno-gospodarczego państwa?
- Jak ważnym potencjałem rozwojowym dla Polski jest samorządność terytorialna?

Refleksje autorskie

- **NIE**. KOSZTY TRANSFORMACJI NARUSZĄ KRUCHE, TWORZONE OD 25 LAT INSTYTUCJE, KTÓRYM TRZEBA DAĆ SZANSE. **W POLSCE POTRZEBNA JEST STABILNOŚĆ W CELU UGRUNTOWANIA INSTYTUCJI, KTÓRE SPRAWDZIŁY SIĘ W INNYCH PAŃSTWACH, A W U NAS SĄ ERODOWANE PRZEZ ODZIEDZICZONY PO HISTORII SYSTEM KULTUROWY**
- **SAMORZĄDNOŚĆ JEST JEDNYM Z FUNDAMENTÓW ROZWOJOWYCH POLSKI**, POD WARUNKIEM UREGULOWANIA NA SZCZEBLU KRAJOWYM **SYSTEMU PLANOWANIA:**
 - **SYSTEM TEN POWINIEN DEFINIOWAĆ RELACJĘ POMIĘDZY PUBLICZNOŚCIĄ PRZESTRZENI I WŁASNOŚCIĄ PRZESTRZENI**
 - „model planowania w Polsce powinien ewoluować w kierunku bardziej koordynacyjnego, zintegrowanego, hierarchicznego, ale jednocześnie włączającego i partycypacyjnego”

Dziękuję za uwagę

aleksander@noworol.eu